

КОНСТРУИРАНЕ НА ИНСТРУМЕНТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА РОДИТЕЛСКИТЕ НАГЛАСИ ЗА ЕЗИКОВОТО РАЗВИТИЕ ПРИ ДЕЦА С КОМУНИКАТИВНИ НАРУШЕНИЯ

Елена Пенева Кортезова
Бургаски свободен университет

CONSTRUCTION OF AN INSTRUMENT FOR RESEARCHING PARENTAL ATTITUDES ON LANGUAGE DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH COMMUNICATION DISORDERS

Elena Peneva Kortezova
Burgas Free University

***Абстракт:** В статията се разглеждат етапите на конструиране на нов авторски психологически инструмент за изследване на родителските нагласи при деца с комуникативни нарушения. Проведени са 100 интервюта на родители и от отговорите им чрез контент анализ са извлечени лесно достъпните убеждения, свързани с нагласите им към логопедичната терапия. Резултатите от контент анализа са използвани за структуриране съдържанието на съжденията, отнасящи се до компонентите на родителската нагласа. Инструментът е изработен по модел на I. Ajzen за конструиране на въпросник, според Теорията за планираното поведение (ТПП) и следва етапите, предложени от автора.*

***Abstract:** The article examines the stages of construction of a new author's psychological tool for the study of parental attitudes in children with communication disorders. 100 parent interviews were conducted and easily accessible beliefs related to their attitudes towards speech therapy were extracted from their responses through content analysis. The results of the content analysis were used to structure the content of the judgments related to the components of parental attitude. The tool is made according to I. Ajzen's model for constructing a questionnaire, according to the Theory of Planned Behavior (TPB) and follows the stages proposed by the author.*

***Keywords:** attitudes, parents, children, communicative disorders, questionnaire*

Въведение

Изследователите твърдят, че около 5,8 милиона деца и младежи в цяла Европа са засегнати от езикови нарушения (Law, J., McKean, Ch., 2019). В България през последните години не е правено проучване за разпространението и етиологията на езиково-говорните и комуникативни нарушения, но специалистите по езиково развитие (логопеди и психолози) отчитат в практиката си повишеният брой деца, нуждаещи се от специализирана логопедична терапия на езика и речта. Повечето от тях споделят, че в терапията на децата, срещат най-големи трудности при взаимодействието си с техните родители.

В този смисъл, съдържанието на родителските нагласи има практическа стойност във взаимодействието на специалистите по езиково развитие и родителите на децата с комуникативни нарушения при изработване на интервенционните стратегии за тяхното преодоляване.

Актуалността на разглежданата тема е и в емпиричната липса на инструмент за изследване на нагласите на родители на деца с комуникативни нарушения. За целите на проучването от автора е създаден, апробиран и адаптиран самостоятелен психологически инструмент за изследване на родителските нагласи за езиковото развитие на деца с комуникативни нарушения във възрастта от 3 до 7 години. Представяме основните етапи на конструиране на този инструмент.

Етапи на конструиране на инструмента

Инструментът е изработен по модел на I. Ajzen за конструиране на въпросник, според Теорията за планираното поведение (ТПП) и следва етапите, предложени от автора (<https://people.umass.edu/aizen/tpb.html>).

1 етап - Дефиниране на поведението, свързано с родителските нагласи за езиковото развитие на деца с комуникативни нарушения

При дефиниране на поведенческите актове, които в най-силна степен изразяват положителната нагласа на родителите към взаимодействието им със специалисти по езиково развитие, се спираме на определението – „посещаване на логопедична терапия поне 2 пъти седмично по 30 минути, в продължение на минимум 6 месеца“. Изрично упоменаваме времетраенето и продължителността на поведението, имайки предвид коректния времеви период на взаимодействие със специалист за провеждане на логопедична терапия, в рамките на който биха се отчели значими за родителя положителни промени в езиковото развитие на детето. Поведението не включва единични посещения при специалист за консултиране или изготвяне на становище за оценка на езиковия и говорен статус.

2 етап - Определяне на изследователската популация

В изследователската популация са включени само родители на деца с комуникативни нарушения. Важно е да се отбележи, че изследваните лица включват само родители, които сами са забелязали някакъв проблем в развитието на езика и речта при детето си и са потърсили консултация със специалист или са в началото на логопедична терапия (до 30 дни след началото ѝ), с цел да се проследят първичните нагласи на родителите към посещение на такъв вид терапия. Предполага се, че в резултат от по-продължително посещаване и провеждане на терапията, в родителските нагласи би настъпила промяна (в положителен или негативен аспект), повлияна от взаимодействието със съответните специалисти.

3 етап – Формулиране на айтеми за директно измерване на основните конструкции от Теорията за планираното поведение (ТПП): нагласа, субективна норма, възприеман поведенчески контрол, намерение.

Формулирани са 8-10 айтема за оценка на всеки от основните конструкции на теорията (ТПП): нагласа, субективна норма, възприеман поведенчески контрол и намерение. Използвана е 5-степенна ликъртова скала.

Айтемите са формулирани така, че да са точно съвместими с критерия на поведението и да имат самостоятелно предназначение, като примерните айтеми, дадени по-долу отразяват както различните компоненти на конструкта „нагласа“ (когнитивен, афективен, поведенчески), така и факторите, които повлияват тази нагласа (субектив-

на норма и възприеман контрол над поведението „посещаване на логопедична терапия“).

Нагласа (когнитивен компонент). Включва съждения, които отразяват съдържанието на убежденията на родителите за това, какво знаят и мислят за логопедичната терапия.

Пример: „Логопедичната терапия може да помогне на детето ми да се научи да говори добре.“

Категорично съм съгласен	По-скоро съм съгласен	Не мога да преценя	По-скоро не съм съгласен	Категорично не съм съгласен				
5	:	4	:	3	:	2	:	1

Нагласа (афективен компонент). Включва съждения, които отразяват съдържанието на емоционалните преживявания на родителите за това, какво чувстват по отношение на логопедичната терапия.

Пример: „Логопедичната терапия ми дава спокойствие, че правя необходимото за развитието на речта на моето дете“.

Категорично съм съгласен	По-скоро съм съгласен	Не мога да преценя	По-скоро не съм съгласен	Категорично не съм съгласен				
5	:	4	:	3	:	2	:	1

Нагласа (поведенчески компонент). Включва съждения, които отразяват съдържанието на предпочитаните поведенчески актове на родителите, когато в семейството има дете с комуникативно нарушение.

Пример: „За решаване на проблема с говора на моето дете, предпочитам да направя консултация с логопед и да посещаваме логопедична терапия.“

Категорично съм съгласен	По-скоро съм съгласен	Не мога да преценя	По-скоро не съм съгласен	Категорично не съм съгласен				
5	:	4	:	3	:	2	:	1

Субективна норма (мотивация за съобразяване с референт). Включва съждения, които отразяват съдържанието на степента, в която изследваните лица, трябва да се съобразят с мнението на референтите – неформални групи (роднини, приятели), официални групи (лекари, здравни институции, образователни институции, логопед и психолог), социални медии (интернет, социални мрежи)

Пример: „Когато става дума за езиковото развитие на детето ми, се доверявам на мнението на моите роднини.“

Категорично съм съгласен	По-скоро съм съгласен	Не мога да преценя	По-скоро не съм съгласен	Категорично не съм съгласен				
5	:	4	:	3	:	2	:	1

Субективна норма (какво мисли референта за посещаването на логопедична терапия). Включва съждения, които отразяват съдържанието на нормативните убежде-

ния – какво самите референти смятат, че е необходимо да се направи, ако в семейството има дете с комуникативно нарушение.

Пример: „Моите роднини смятат, че за развитие на речта на моето дете трябва да посещаваме логопедична терапия.“

Категорично съм съгласен	По-скоро съм съгласен	Не мога да преценя	По-скоро не съм съгласен	Категорично не съм съгласен
5	:	4	:	3
		:		2
				:
				1

Възприеман поведенчески контрол (външни и вътрешни фактори). Включва съждения, отнасящи се до субективното усещане за лекота или трудност на изследваните лица да извършат поведението – „посещаване на логопедична терапия“.

Пример: „Ако локацията на логопедичната терапия не ми е удобна, това би затруднило нейното посещаване“

Категорично съм съгласен	По-скоро съм съгласен	Не мога да преценя	По-скоро не съм съгласен	Категорично не съм съгласен
5	:	4	:	3
		:		2
				:
				1

Намерение – Включва формулиране на съждение, изразяващо висока степен на категоричност, свързана с планиране на посещение на логопедична терапия.

Пример: „За да подпомогна развитието на речта на моето дете, планирам да посещаваме логопедична терапия.“

Категорично съм съгласен	По-скоро съм съгласен	Не мога да преценя	По-скоро не съм съгласен	Категорично не съм съгласен
5	:	4	:	3
		:		2
				:
				1

4 етап – Администриране на пилотен въпросник

Проведени са 100 структурирани интервюта с родители на деца с комуникативни нарушения. Структурираното интервю съдържа 9 въпроса, в отговорите на които се съдържат структурните компоненти на родителските нагласи. Извършен е контент анализ за извличане на показателните убеждения, свързани с поведенческите резултати и преживявания, нормативните референти и контролните фактори, свързани с поведението „посещаване на логопедична терапия. Изведените категории смислови единици са използвани при формулирането на съжденията в разработения инструмент за оценка на родителската нагласа към езиковото развитие на децата с комуникативни нарушения от 3 до 7 години.

За определяне съдържанието на айтемите на новия инструмент за изследване на родителските нагласи от проведеното предварително проучване с група родители на деца с комуникативни нарушения са:

- извлечени са лесно достъпните убеждения, свързани с резултатите от поведението „посещаване на терапия за развитие на речта“;
- извлечено е съдържанието за трите компонента на родителските нагласи – когнитивен, афективен и поведенчески;

- определени са значимите за родителите референти, които залагат параметрите на субективната норма;
- формирани са идеи за вероятните субективни фактори на контрол, които биха затруднили посещаването на терапия за развитие на речта;
- изведени са набор от модални, показателни убеждения на родителите към поведението „посещаване на терапия за развитие на речта“ (в първия вариант на инструмента за оценка на родителските нагласи беше използван терминът „терапия за развитие на речта“);
- съставени са списъци с набор от извлечените модални, показателни убеждения на родителите, свързани с резултатите от поведението „посещаване на терапия за развитие на речта“, съдържанието за трите компонента на родителските нагласи – когнитивен, афективен и поведенчески, информацията за значимите за родителите референти, които залагат параметрите на субективната норма и вероятните субективни фактори на контрол, които биха затруднили посещаването на логопедична терапия.

5 етап – Конструирание на примерен инструмент за проучване на родителските нагласи.

Резултатите от контент анализа на предварителното проучване са използвани за структуриране съдържанието на съжденията, отнасящи се до:

- 1) Оценката на нагласата, която е свързана със съдържанието на нейния когнитивен, афективен и поведенчески компонент.
- 2) Субективната норма е формирана като съдържание, свързано с общественото мнение, определено от близките, приятелите, лекарите, интернет, т.е. като резултат от създадена идея за типа поведение на родителите, когато в семейството има дете с комуникативно нарушение. Това е социалният фактор и се отнася до социалния натиск да се извърши или не въпросното поведение/ нормативни вярвания/, както и личната мотивация на родителя да се съобрази с въпросните референти.
- 3) Възприеманият поведенчески контрол се отнася се до субективното усещане за лекота или трудност за извършване на съответното поведение и отразява миналия опит като възпрепятстване или стимулиране на поведението. Външните фактори на възприемания поведенчески контрол се свързват с физическата възможност за действие по отношение на посещението на терапия за развитие на речта (ангажираност, време, локация и финансови средства), а вътрешните фактори се отнасят до наличието или липсата на личните качества на родителя (търпение и постоянство) и неговата самоефективност.
- 4) Намерението представлява специфичните тенденции за отговор и предизвиква поведението. В първоначалния вариант бе предложено формулирането на поведението като „посещаване на терапия за развитие на речта“, с оглед използването на коректното понятие, означаващо терапевтичното въздействие върху езика и речта, където терапията се осъществява от екип: логопед, психолог, педагог и/или други специалисти по детско развитие.

В първоначалния вариант беше оформен списък с общо 68 съждения, отнасящи се до посочените измерители на родителските нагласи:

6 етап - Избор на директни айтеми за оценка на основните конструкти – нагласа, субективна норма, възприеман поведенчески контрол и намерение

Пилотният въпросник включва айтеми, които са формулирани директно към нагласата на родителя към поведението, свързано с езиковото развитие на детето („терапия за развитие на речта“), субективната норма и възприетия поведенчески контрол. Получените данни ще бъдат използвани за избор на надеждни и валидни айтеми, които да се използват във финалния въпросник. За да постигнем тези цели, за всеки компонент използваме по няколко айтема.

7 етап - Формулиране на айтеми за проучване на други променливи (демографски – на родителя - образование, населено място, семейно положение, възраст, пол и на детето – пол, възраст, говорен проблем, според родителя)

Интерес за изследването на нагласите за езиковото развитие на родителите на деца с комуникативни нарушения представляват и редица демографски данни, включени в пилотския въпросник. Това са: населено място, пол, възраст, образование и семейно положение на родителя, както и данните, свързани с възрастта и пола на детето. От особено значение е въпросът, зададен на родителите за отговор в свободен текст и съдържащ информацията какъв е, според тях говорния проблем на детето. Отговорите, според нас, биха съдържали важните за родителите маркери, когато правят комуникативното нарушение значимо за родителите и са в основата на промяна на тяхната нагласа към езиковото развитие на детето.

8 етап - Експертна оценка

След като е структуриран примерния инструмент за изследване на родителските нагласи към езиковото развитие на децата с комуникативни нарушения, бе предоставен на 9 експерта, които да оценят съдържателната валидност на предложения инструмент.

9 етап - Редакция и конструиране на окончателния инструмент за изследване на родителските нагласи

Като взехме предвид оценките на всяко съждение, поставени от експертите и изказаните забележки и препоръки, редактирахме или изключихме някои от съжденията. Критериите за редакция или премахване на съжденията са образувани както от средната оценка на всеки въпрос, така и от конкретно изказаните мнения на експертите.

Приехме, че ако 10 е най-високата степен на оценка, съжденията с най-висока степен на съдържателна валидност са всички със средно тегло на оценката от 8 до 10.

На първо място, като взехме предвид препоръките, че респондентите може да не разберат естеството на понятието „терапия за развитие на речта“ и за да не го сбъркат с медицинска терапия, заменихме във всяко съждение горепосоченото първоначално използвано название „терапия за развитие на речта“ с „логопедична терапия“. Смятаме, че препоръките за това са основателни, защото това е и най-разпространеното и познато сред родителите название на специфичната интервенция на езика и речта сред тях.

10 етап – Окончателен вариант на инструмента за изследване на родителските нагласи.

След направените корекции, общият брой на съжденията се редуцира до 50 и вече подготовения окончателен вариант на изработения инструмент за изследване на родителските нагласи е подготвен в 2 формата: електронен и на хартиен носител.

За попълването му са ангажирани специалисти от страната (логопеди, психолози и педагози), които имат контакт с родители на деца с комуникативни нарушения в рамките на различни институции: детски градини, центрове за работа с деца, частни логопедични центрове и кабинети.

Заклучение

Изработен е нов авторски инструмент за изследване на родителските нагласи към езиковото развитие при деца с комуникативни нарушения. Този инструмент позволява да се проучват диференцирано компонентите на родителските нагласи, за да могат практикуващите логопеди и психолози да насочат интервенцията за промяна на нагласата на родителя точно към този фактор и компонент от нагласата, който е пряко свързан с резултатното езиково развитие на детето в процеса на логопедична терапия.

Литература:

- Ajzen I. (1991) The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision process*; 50:179-211
- Ajzen, I & Fishbein, M. (2000) Attitudes and the Attitude–Behavior Relation: Reasoned and Automatic Processes, Article in *European Review of Social Psychology* · January 2000
- Law, J., Ch. McKean, Murphy, C.A., Thordardottir, E. et al. (2019). *Managing Children with Developmental Language Disorder. Theory and Practice Across Europe and Beyond*, Oxon: Routledge.
- <https://people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.intervention.pdf>